

راهبردهای سرمایه‌گذاری اقتصادی سه بازیگر موفق منطقه غرب آسیا و آموزه‌هایی برای ایران

زهرا مشفق^۱

چکیده

در میان کشورهای منطقه غرب آسیا، امارات متحده عربی، عربستان و ترکیه در سال ۲۰۲۴، به ترتیب بیشترین میزان جذب سرمایه خارجی را داشتند و به عنوان سه بازیگر موفق در جذب سرمایه و هدایت آن به سمت توسعه پایدار اقتصادی شمرده می‌شوند. بررسی تجربه این سه کشور نشان می‌دهد که هریک از این کشورها با بهره‌گیری از راهبردی متفاوت توانسته‌اند موقعیت و جایگاه خود را در نقشه سرمایه‌گذاری منطقه و جهان ارتقا دهند. چند اصل کلیدی در این کشورها بیش از همه مورد توجه قرار گرفته است. مواردی از جمله هم‌راستایی با روندهای جهانی، تدوین راهبرد ملی سرمایه‌گذاری و نقشه راه ملی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی متناسب با نیازهای کشور، فعال‌سازی دیپلماسی فناوریانه، مدیریت و پوشش ریسک‌های اقتصادی و امنیتی، بازنگری قوانین و ایجاد فرصت‌های برابر و محیطی شفاف برای سرمایه‌گذاران و ایجاد تعادل بین مزایای اقتصادی و مخاطرات امنیتی در جذب سرمایه خارجی از مهم‌ترین این اصول بوده است. بر اساس نتایج حاصل از تجربیات این کشورها، تدوین راهبرد توسعه صنعتی کشور، تدوین نقشه راه جذب سرمایه خارجی، تجدیدنظر در رویکرد سیاست‌گذاری کلان کشور در قبال انتقال فناوری، توجه به مفهوم پوشش ریسک در حوزه سرمایه‌گذاری، ایجاد انگیزه‌های اقتصادی برای ورود سرمایه‌های ایرانیان خارج از کشور، تقویت مشارکت‌های بین‌المللی و ایجاد فضای شفاف برای سرمایه‌گذاری را می‌توان به منظور هم‌افزایی و جذب هدفمند سرمایه‌گذاری و حرکت به سمت مطلوب در اقتصاد ایران به کار گرفت.

واژگان کلیدی: جذب سرمایه‌گذاری خارجی، تجربه کشورهای منتخب، عربستان، ترکیه، امارات متحده عربی.

مقدمه

آینده نیز چشم‌انداز روشنی برای آن وجود ندارد، هدایت جریان سرمایه در کشور اهمیت ویژه‌ای می‌یابد. به رغم اهمیت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در فرایند حرکت به سمت رشد و توسعه اقتصادی و در نهایت، اقتصاد جهانی از سویی و از سوی دیگر، موقعیت ژئواستراتژیک، منابع عظیم انرژی و بازار مصرف گسترده ایران در سطح منطقه، در دو دهه

در جهان امروز سرمایه‌گذاری (داخلی و خارجی) از ارکان اصلی رشد اقتصادی، خلق فرصت‌های شغلی، انتقال فناوری و ارتقای بهره‌وری و دسترسی به بازارهای جهانی شمرده می‌شود. با توجه به شرایط اقتصادی ویژه‌ای که کشور در آن قرار دارد از جمله نرخ تورم بالا و رشد اقتصادی پایین که در سال‌های

گذشته نه تنها سهم ایران از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان بسیار ناچیز بوده، بلکه عملکرد کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به اهداف تعیین شده در اسناد بالادستی از جمله سند چشم‌انداز سال ۱۴۰۴ نیز فاصله داشته است.

در سال‌های اخیر فضای اقتصادی بین‌المللی دستخوش تحولات سریع و پیش‌بینی‌ناپذیری بوده که موجب شده است کشورهای همسایه ایران برای حفظ و افزایش مزیت‌های سرمایه‌پذیری، دست به بازنگری جدی در سیاست‌های خود بزنند. بر اساس آخرین گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (آنکتاد)، در میان کشورهای منطقه غرب آسیا، امارات متحده عربی، عربستان و ترکیه به‌ترتیب بیشترین میزان جذب سرمایه خارجی را داشته‌اند و به‌عنوان سه بازیگر موفق در جذب سرمایه و هدایت آن به سمت توسعه پایدار اقتصادی شمرده می‌شوند.

هریک از این کشورها با بهره‌گیری از راهبردی متفاوت توانسته‌اند موقعیت و جایگاه خود را در نقشه سرمایه‌گذاری منطقه و جهان ارتقا دهند. برای مثال، امارات متحده عربی با اجرای سیاست‌های لیبرال اقتصادی و ایجاد مناطق آزاد؛ این کشور به‌تازگی نیز راهبرد ملی سرمایه‌گذاری ۲۰۳۱ را تصویب کرده است. این ابتکار که در چهارچوب اصلاحات گسترده‌تری قرار دارد، با هدف تحول بنیادین در اقتصاد این کشور و تبدیل امارات به یکی از جذاب‌ترین مقاصد سرمایه‌گذاری طراحی شده است. عربستان سعودی با اجرای برنامه جاه‌طلبانه

چشم‌انداز سال ۲۰۳۰؛ این کشور در عرض چند سال خود را به مهم‌ترین مقصد سرمایه‌گذاری در جهان تبدیل کرده است و جذب سرمایه خارجی متنوع، از ارکان حیاتی برنامه چشم‌انداز ۲۰۳۰ برای تنوع‌بخشی به اقتصاد این کشور شمرده می‌شود. ترکیه نیز با ترکیب سیاست‌های صنعتی و تمرکز بر تولید و صادرات؛ در این کشور سرمایه‌گذاری نقش حیاتی در تقویت رشد پایدار و قدرتمند اقتصاد، تحول فناوری و افزایش رقابت‌پذیری جهانی این کشور ایفا می‌کند. راهبرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۱ ترکیه (۲۰۲۴-۲۰۲۸) به‌عنوان یک نقشه راه طراحی شده است تا با جذب طرح‌های باکیفیت، سرمایه‌گذاری‌های مستقیم خارجی را که با هدف توسعه اقتصادی ترکیه هم‌راستا هستند، تسریع کند؛ آن هم در زمانی که چشم‌انداز اقتصاد جهانی در حال تحول و سطح عدم قطعیت در حال افزایش است.

درحالی‌که میزان جذب سرمایه خارجی ایران در سال‌های ۲۰۲۳-۲۰۱۹، تقریباً ثابت و به‌طور متوسط، معادل ۱/۴ میلیارد دلار بوده، رقبای منطقه‌ای ایران گوی سبقت را در این حوزه از ایران ربوده‌اند. در این گزارش تلاش شده است تا تصویری از وضعیت سرمایه‌گذاری (داخلی و خارجی) در سه کشور منتخب امارات متحده عربی، عربستان و ترکیه ارائه و درنهایت، بر اساس تجارب این کشورها، توصیه‌های سیاستی به‌منظور بهبود محیط سرمایه‌گذاری و ارتقای جذب سرمایه در ایران پیشنهاد شود.

۱- امارات متحده عربی

عمده‌ای افزایش داده است؛ به گونه‌ای که حجم کل تجارت با این منطقه از ۱۲۶/۷ میلیارد درهم در سال ۲۰۱۹، به ۲۳۵ میلیارد درهم در ۵ سال افزایش یافته است که رشدی معادل ۸۷ درصد را نشان می‌دهد. افزون‌براین، دولت امارات ۲۸ توافق‌نامه بین‌المللی جدید از جمله توافق‌نامه مشارکت اقتصادی جامع^۱ را با کشورهایی مانند مالزی، نیوزلند و کنیا به امضا رسانده است.

۱-۳- اقتصاد دیجیتال؛ سنگ بنای آینده

بر اساس این راهبرد، امارات متحده عربی قصد دارد سهم اقتصاد دیجیتال در تولید ناخالص داخلی این کشور را از ۹/۷ درصد به ۱۹/۴ درصد تا سال ۲۰۲۹ برساند. این راهبرد شامل طرح‌هایی برای نوسازی زیرساخت‌های دیجیتال و توسعه پلتفرم‌های برخط برای کسب‌وکار و شهروندان است. این مسیر فرصت‌های متعددی را برای سرمایه‌گذاران خارجی در حوزه فناوری اطلاعات از جمله در زمینه‌هایی مانند امنیت سایبری و هوش مصنوعی ایجاد می‌کند.

۱-۴- تمرکز بر پایداری و طرح‌های سبز

راهاندازی برنامه ملی گواهی‌نامه سبز برای ساختمان‌ها گام مهمی در راستای راهبرد امارات برای ترویج پایداری به شمار می‌رود. این سیستم گواهی‌دهی به ساختمان‌های تجاری، صنعتی و مسکونی اجازه می‌دهد تا با استانداردهای سخت‌گیرانه محیط‌زیستی مطابقت یابند؛ اقدامی که سرمایه‌گذاران را به مشارکت در طرح‌های سازگار با محیط‌زیست تشویق می‌کند.

دولت امارات متحده عربی به‌تازگی راهبرد ملی سرمایه‌گذاری ۲۰۳۱ را تصویب کرده است. این ابتکار در بستر مجموعه‌ای از اصلاحات گسترده قرار دارد که با هدف دگرگون ساختن اقتصاد کشور و تبدیل امارات به یکی از مقاصد سرمایه‌گذاری جهان تدوین شده است. اهداف تعیین‌شده در این راهبرد، دو برابر کردن جریان سرمایه‌گذاری خارجی تا سال ۲۰۳۱، یعنی از ۱۱۲ میلیارد درهم در سال ۲۰۲۳، به ۲۴۰ میلیارد درهم در سال ۲۰۳۱ است. افزایش حجم سرمایه‌گذاری خارجی از ۸۰۰ میلیارد درهم به ۲/۲ تریلیون درهم نیز از اهداف مهم این راهبرد است. در ادامه، برخی از مهم‌ترین نکات کلیدی این راهبرد بحث شده است.

۱-۱- تمرکز راهبردی بر بخش‌های کلیدی

راهبرد ملی سرمایه‌گذاری امارات برای سال ۲۰۳۱ شامل ۱۲ برنامه جدید و ۳۰ ابتکار عمل و بر بخش‌هایی متمرکز است که برای آینده اقتصادی این کشور حیاتی و راهبردی به شمار می‌روند. اولویت‌ها شامل صنایعی مانند تولیدات کارخانه‌ای، لجستیک، خدمات مالی، انرژی‌های تجدیدپذیر و فناوری اطلاعات هستند. این تنوع‌بخشی‌ها با هدف کاهش وابستگی امارات به نفت و درعین‌حال، بهینه‌سازی سرمایه‌گذاری در حوزه‌های نوآورانه و پایدار طراحی شده است.

۱-۲- تقویت مشارکت‌های بین‌المللی

یکی از اهداف کلیدی این راهبرد، تقویت مشارکت‌های بین‌المللی است. امارات متحده عربی روابط تجاری خود را با کشورهای آفریقایی به‌طور

1. Comprehensive Economic Partnership Agreements (CEPA)

است و امارات متحده عربی نیز با ۱۰ شرکت در جایگاه ۲ قرار دارد. مصر، اردن و کویت نیز در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. در سال‌های اخیر سرمایه‌گذاری خطرپذیر^۳ نقش کلیدی در رشد فضای سرمایه‌گذاری در امارات متحده عربی ایفا و حمایت‌های راهبردی ضروری را برای کسب‌وکارهای نوپا فراهم کرده است. بر اساس داده‌های منتشرشده توسط Dubai FDI Monitor، ۹۱ معامله تأمین مالی توسط استارت‌آپ‌های مستقر در دبی توانسته‌اند سرمایه‌گذاری خطرپذیر خارجی را جذب کنند که در مجموع، معادل ۶۲۰ میلیون دلار در سال ۲۰۲۳ بوده است.

به‌طورکلی، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در امارات متحده عربی یا به‌صورت ۱- برون‌مرزی^۴ است که شامل دو منطقه مالی آزاد (مرکز مالی بین‌المللی دبی)^۵ و بازار جهانی ابوظبی^۶ و بیش از ۳۰ منطقه آزاد غیرمالی است یا ۲- درون‌مرزی^۷ است که شامل تمام مناطق جغرافیایی درون مرزهای امارات متحده عربی می‌شود که خارج از مناطق مالی آزاد و مناطق آزاد غیرمالی قرار دارد. سرمایه‌گذاری خارجی همچنان عمدتاً به سمت برون‌مرزی در امارات سوق دارد؛ زیرا در این مناطق مالکیت ۱۰۰ درصد خارجی مجاز است. برای سرمایه‌گذاری در

بر اساس گزارش کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل، ارزش جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به امارات متحده عربی در سال ۲۰۲۳، به ۳۰/۶ میلیارد دلار رسید. این رقم در سال ۲۰۲۲، برابر با ۲۲/۷ میلیارد دلار بود. به این ترتیب، امارات در رتبه ۲ جهانی از نظر جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی قرار گرفته است. امارات متحده عربی مشوق‌های متعددی را برای سرمایه‌گذاران فراهم می‌کند و کارآفرینی را ترویج می‌دهد. این کشور اقداماتی را به منظور جذب سرمایه خارجی اجرا کرده است که از جمله آن‌ها می‌توان به امکان تأسیس و مالکیت کامل شرکت‌ها برای سرمایه‌گذاران با ملیت‌های مختلف اشاره کرد. یکی از این ابتکارها، NextGenFDI^۸ است که همکاری مشترکی میان نهادهای دولتی و خصوصی شمرده می‌شود. این ابتکار، فرایندهای صدور مجوز و ثبت را برای شرکت‌های فعال در حوزه فناوری‌های پیشرفته تسریع می‌کند تا این شرکت‌ها بتوانند حضور خود در امارات متحده عربی را تثبیت کنند.

بر اساس اطلاعات مجله فوربس^۹ که فهرست برترین سرمایه‌گذاران خطرپذیر منطقه غرب آسیا را در سال ۲۰۲۴ منتشر کرده است، از میان ۳۰ شرکت فهرست‌شده، عربستان سعودی با ۱۱ شرکت پیش‌تاز

۱. ابتکاری ملی که در جولای سال ۲۰۲۲ توسط وزارت اقتصاد امارات با همکاری مجموعه‌ای از نهادها از جمله مرکز بازار جهانی ابوظبی، مرکز مالی بین‌المللی دبی و... انجام شد.

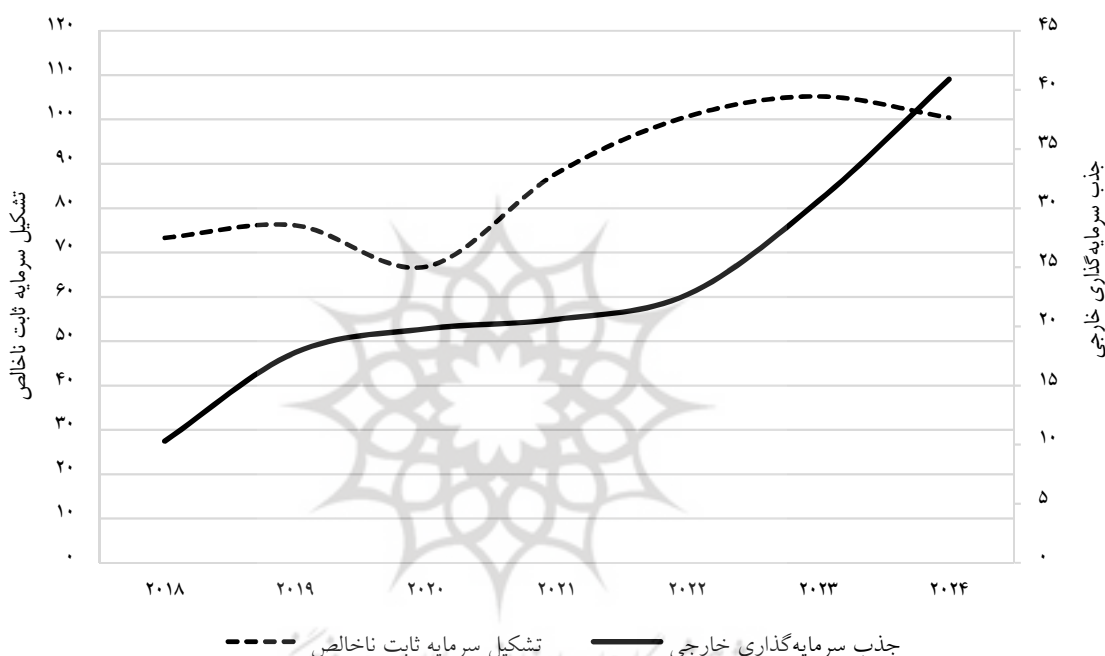
۲. Forbes: یکی از معتبرترین و تأثیرگذارترین نشریات حوزه کسب‌وکار، سرمایه‌گذاری و کارآفرینی در جهان.

3. Venture Capital
4. Offshore
5. DIFC
6. ADGM
7. Onshore

درصد از سهام شرکت با مسئولیت محدود را در اختیار داشته باشد و دست‌کم ۵۱ درصد سهام باید متعلق به شخص یا شرکت اماراتی باشد، اما با تغییرات جدید قانونی، این محدودیت‌ها برای برخی از فعالیت‌های تجاری خاص برداشته شده است.

این شرکت‌ها، باید قوانین و مقررات خاص همان منطقه آزاد مدنظر قرار گیرد. تا چندی پیش، محدودیت‌های زیادی در زمینه مالکیت خارجی شرکت‌های برون‌مرزی وجود داشت؛ به‌گونه‌ای که سرمایه‌گذار خارجی تنها می‌توانست حداکثر ۴۹

نمودار ۱- روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در امارات متحده عربی (میلیارد دلار)

مأخذ: United Nations, 2024; UNCTAD, 2024; World Bank, 2024;

همان‌طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود، در سال‌های اخیر روند دو متغیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و جذب سرمایه‌گذاری صعودی و میانگین نرخ رشد سالانه دو متغیر به ترتیب ۲۶ و ۷۴ درصد بوده است.

در خصوص متغیر تشکیل سرمایه ثابت ناخالص در امارات متحده عربی همان‌طور که در نمودار شماره ۱ مشاهده می‌شود، در سال ۲۰۲۰ جهش داشته است. به نظر می‌رسد طرح‌های بزرگی مانند EXPO2020 که تا سال ۲۰۲۲ ادامه داشت و طرح‌های ساخت و توسعه

در سال ۲۰۲۴، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در امارات متحده عربی عامل مهمی در رشد اقتصادی این کشور بوده است. بر اساس داده‌های Dubai FDI Monitor، دبی به‌عنوان شهر پیشرو در جذب سرمایه خارجی در امارات متحده عربی، در سال ۲۰۲۴، در جذب طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در جهان رتبه نخست را کسب کرده و در مجموع، ۱۸۲۶ طرح

از تولید ناخالص داخلی، افزایش سهم بخش خصوصی از ۴۰ درصد به ۶۵ درصد از تولید ناخالص داخلی و قرار گرفتن عربستان در میان ۱۵ اقتصاد برتر جهان تا سال ۲۰۳۰. صندوق سرمایه‌گذاری عمومی^۱ عربستان سعودی به‌عنوان صندوق ثروت ملی این کشور شناخته می‌شود و یکی از عوامل کلیدی در تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان و محرک رشد اقتصادی به شمار می‌رود. به‌عنوان محرک اقتصادی پیشرو برای عربستان سعودی، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی، شرکت‌های ملی پیشگامی در بخش خصوصی ایجاد و طرح‌ها و شرکت‌های کلیدی را تأمین مالی کرده و از ابتکارات با اهمیت راهبردی برای اقتصاد ملی حمایت ملی به عمل آورده است. بر اساس گزارش سالانه‌ای که توسط صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی در وبگاه رسمی این نهاد از طریق وزارت سرمایه‌گذاری دولت عربستان منتشر شده است، این صندوق همچنان در ردیف برترین صندوق‌های ثروت ملی جهان قرار دارد. این موفقیت در حضور فعال عربستان در گروه ۲۰ نمود یافته است؛ حضوری که دستاوردهای زیادی در عملیات سرمایه‌گذاری راهبردی، معاملات خرید و تملک، زیرساخت‌ها و ایجاد مشارکت‌های راهبردی به همراه داشته است. این دستاوردهای مهم، هم‌راستا با مأموریت، برنامه‌ها و ابتکارات چشم‌انداز ۲۰۳۰، انگیزه‌ای برای تغییر ایجاد کرده‌اند که توسط یک بازوی اقتصادی قدرتمند، قابل اعتماد و باثبات پشتیبانی می‌شود. افزایش بازده سرمایه‌گذاری و رشد دارایی‌ها، توسعه اقتصادی داخلی

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را ثبت و حدود ۵۲/۳ میلیارد درهم سرمایه را جذب کرده است. این رقم نشان‌دهنده افزایش ۳۳ درصدی نسبت به ۳۹/۲ میلیارد درهم در سال ۲۰۲۳ بوده است.

در خصوص جذب سرمایه‌گذاری خارجی در امارات متحده عربی به تفکیک کشورهای تأمین‌کننده سرمایه آمار به‌روزی در دسترس نیست، اما برای دبی به‌عنوان شهر پیشرو در جذب سرمایه خارجی در امارات متحده عربی، پنج کشور اصلی تأمین‌کننده سرمایه به‌ترتیب کانادا (۲۶/۵ درصد)، آمریکا (۱۷/۵ درصد)، عربستان سعودی (۸/۹ درصد)، بریتانیا (۸/۲ درصد) و هند (۵/۵ درصد) هستند. این ۵ کشور در مجموع، ۶۶/۶ درصد از کل سرمایه‌گذاری‌های ورودی به دبی را تشکیل می‌دهند. همچنین، پنج بخش برتر از نظر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در دبی در سال ۲۰۲۴، خدمات مالی (۲۹/۱ درصد)، خدمات تجاری (۱۹ درصد)، محصولات مصرفی (۹/۲ درصد)، نرم‌افزار و خدمات فناوری اطلاعات (۶ درصد) و صنعت نساجی (۴/۳ درصد) بوده است.

۲- عربستان سعودی

چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان نقشه راهی برای ساخت اقتصادی بر پایه توسعه پایدار است. برای تحقق این هدف، پادشاهی عربستان در حال بازگشایی و تنوع‌بخشی به اقتصاد خود است تا آن را به قدرتی جهانی در زمینه سرمایه‌گذاری تبدیل کند. در این چشم‌انداز، اهداف مهمی تعیین شده است از جمله افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به ۵/۷ درصد

1. Public Investment Fund (PIF)

و ایجاد صنایع جدید و تبدیل عربستان به بازیگر جهانی در سرمایه‌گذاری، سه هدف کلان صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی است.

از زمان تأسیس صندوق سرمایه‌گذاری عمومی، این صندوق نقشی پیشگامانه در پیشبرد تحول اقتصادی عربستان سعودی، تنوع‌بخشی به منابع درآمدی کشور و شکل‌دهی به آینده اقتصاد جهانی ایفا کرده است. این صندوق به‌عنوان بازوی اصلی سرمایه‌گذاری عربستان با نهادهای سرمایه‌گذاری بین‌المللی همکاری می‌کند تا بازده مالی و ارزشی پایدار و بلندمدت به دست آورد. برنامه صندوق سرمایه‌گذاری عمومی^۱ به‌عنوان یکی از برنامه‌های اجرایی چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان طراحی شده است. بر اساس گزارش این صندوق، این برنامه قرار است سبد سرمایه‌گذاری متنوعی ایجاد کند، بخش‌های نوظهور و امیدبخش را توانمند سازد، در شرکت‌های نوآور جهانی سرمایه‌گذاری کند و مشارکت‌هایی بسازد که عربستان را به جایگاهی پیشرو در اقتصاد جهانی برساند.

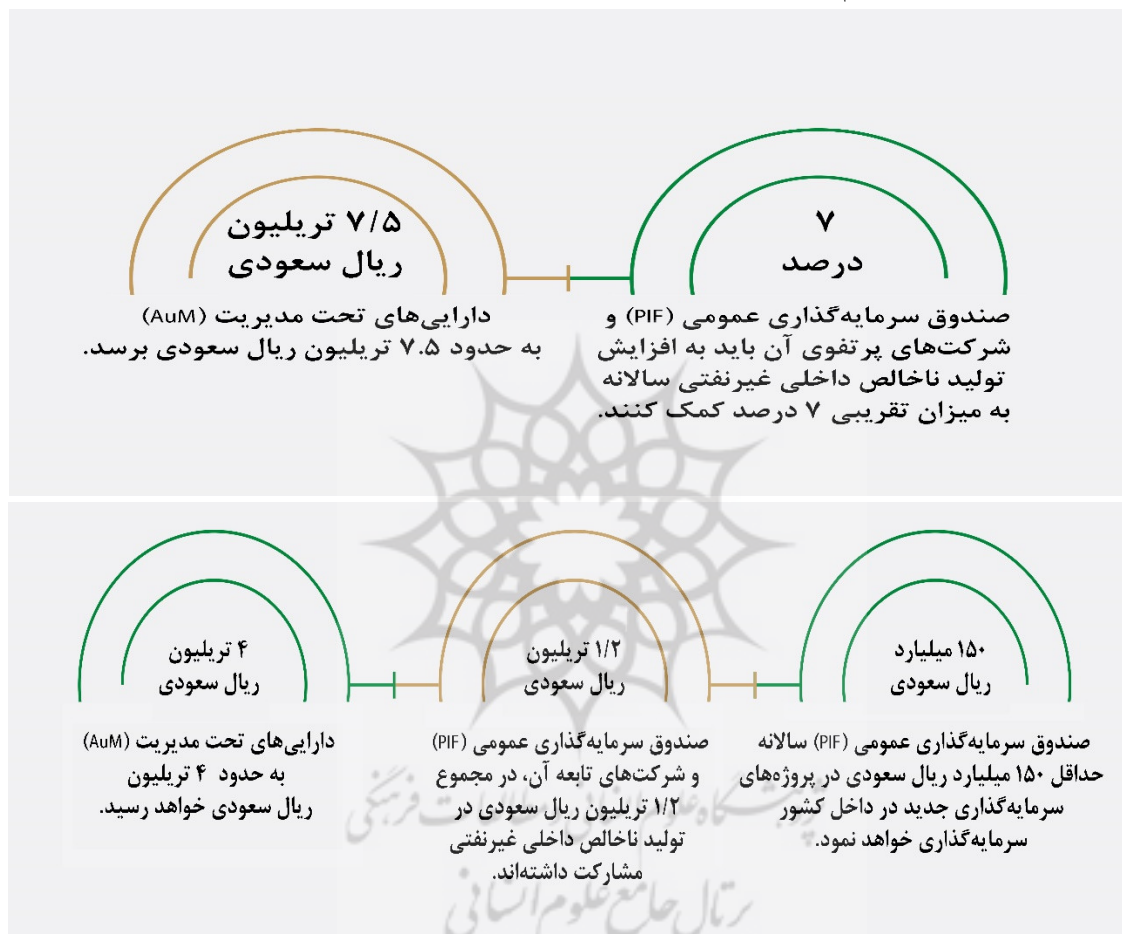
صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان یک بخش تخصصی با هدف حمایت از توسعه ملی از طریق سرمایه‌گذاری‌های خود تأسیس کرده است تا دستور کار توسعه ملی صندوق را پیش ببرد و اجرای موفق اهداف چشم‌انداز ۲۰۳۰ را مدیریت و نظارت کند. این بخش سه هدف عملیاتی و راهبردی را دنبال می‌کند. ۱- تحلیل و بهبود تأثیر توسعه اقتصادی ناشی از سرمایه‌گذاری‌های کنونی و آینده صندوق سرمایه‌گذاری عمومی از طریق مشارکت در مطالعه

امکان‌سنجی سرمایه‌گذاری‌های داخلی صندوق و بررسی تأثیر آن‌ها بر تولید ناخالص داخلی، ایجاد اشتغال، افزایش بومی‌سازی نیروی کار و ترویج بومی‌سازی صنایع جدید به‌منظور تنوع‌بخشی به اقتصاد ملی، ۲- تعیین جهت‌گیری‌های راهبردی صندوق در قبال توسعه اقتصادی و اجتماعی عربستان و حمایت از اجزای آن با تمرکز بر حوزه‌هایی مانند مشارکت بخش خصوصی هم به‌عنوان سرمایه‌گذار و شریک در سرمایه‌گذاری‌های صندوق و هم به‌عنوان منبع تأمین برای شرکت‌ها و طرح‌های پورتنوی سرمایه‌گذاری صندوق و تأمین زنجیره‌های ارزش طرح‌های عظیم و ۳- ایجاد سازوکاری برای اندازه‌گیری و ارزیابی تأثیر اقتصادی برنامه صندوق. این سازوکار شامل ارزیابی‌های دوره‌ای برای پیگیری عملکرد صندوق در دستیابی به اهداف خود و شناسایی زمینه‌های بهبود برای افزایش مشارکت آن در تحقق چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی خواهد بود.

تا پایان سال ۲۰۲۵، صندوق سرمایه‌گذاری عمومی این اهداف را دنبال می‌کند. ۱- دستیابی به دارایی‌های تحت مدیریت صندوق (کل ارزش مالی سرمایه‌گذاری‌ها، سهام، طرح‌ها، دارایی‌های ملکی و دیگر منابع مالی که در اختیار این صندوق هستند) به حدود ۴ تریلیون ریال سعودی برسد، ۲- مشارکت صندوق سرمایه‌گذاری عمومی و شرکت‌های زیرمجموعه آن در تولید ناخالص داخلی غیرنفتی به میزان تجمعی ۱/۲ تریلیون ریال سعودی و ۳- سرمایه‌گذاری حداقل ۱۵۰ میلیارد ریال سعودی

به صورت سالانه در طرح‌های جدید داخلی. همچنین، تا پایان سال ۲۰۳۰، اهداف اصلی این صندوق عبارت‌اند از ۱- افزایش سالانه تولید ناخالص داخلی غیرنفتی به میزان تقریبی ۷ درصد و ۲- رسیدن دارایی‌های تحت مدیریت صندوق به حدود ۷/۵ تریلیون ریال سعودی.

شکل ۱- چشم‌انداز ۲۰۲۵ و ۲۰۳۰ برنامه صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی

مأخذ: Public Investment Fund Program 2021-2025

تحت مدیریت آن (به گونه‌ای که از ۰/۹ تریلیون ریال سعودی در سال ۲۰۱۸، به ۲/۸ تریلیون ریال سعودی در سال ۲۰۲۳ رسیده است) و راه‌اندازی بیش از ۹۰ شرکت پورتفوی^۱ جدید و پنج ابرطرح شامل The Amaala و Sea Project, Qiddiya, NEOM, Red

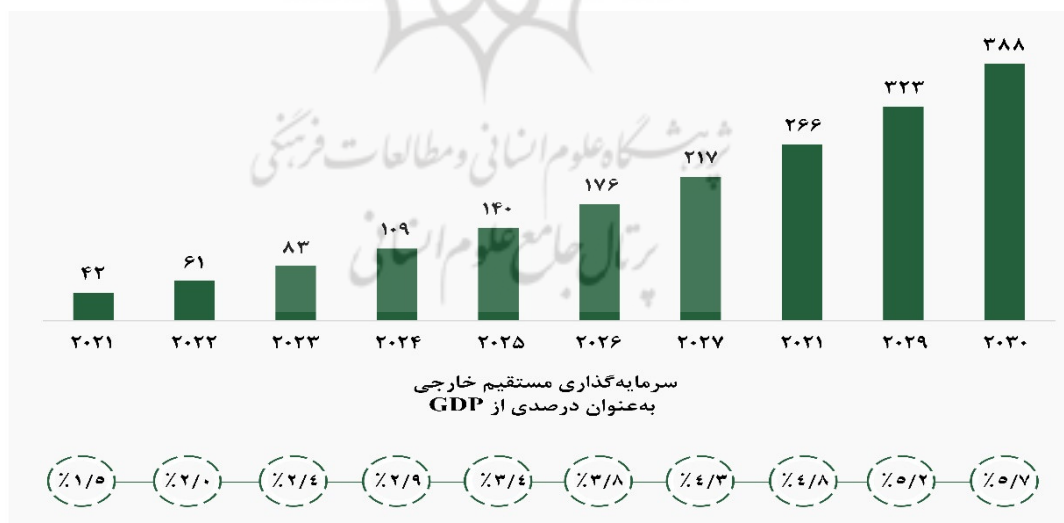
بر اساس آخرین گزارش سالانه صندوق سرمایه‌گذاری عمومی با عنوان «Invested in Better PIF Annual Report» (۲۰۲۳)، از جمله دستاوردهای برجسته صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان سعودی، افزایش قابل توجه دارایی‌های

۱. در چهارچوب فعالیت‌های صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان، شرکت‌های پورتفولیو به شرکت‌هایی گفته می‌شود که صندوق سرمایه‌گذاری عمومی در آن‌ها سرمایه‌گذاری مستقیم کرده و معمولاً در آن‌ها سهام‌دار عمده یا مؤثر است.

ارتقای کیفیت و شفافیت آمار سرمایه‌گذاری خارجی کشور کرده‌اند. این طرح با هدف شناسایی وضعیت واقعی جذب سرمایه‌گذاری خارجی در عربستان و به‌روزرسانی روش‌های محاسبه سرمایه‌گذاری خارجی مطابق با استانداردهای بین‌المللی انجام شده است تا نتایجی دقیق‌تر و جامع‌تر از طریق تحلیل موجودی و جریان سرمایه‌گذاری حاصل شود. در چهارچوب تلاش‌های مستمر برای تحقق اهداف چشم‌انداز ۲۰۳۰ عربستان سعودی، این کشور در پی دستیابی به اهداف بلندپروازانه‌ای است که در راهبرد ملی سرمایه‌گذاری عربستان^۴ اعلام شده‌اند. این اهداف به‌صورت مرحله‌ای و با تمرکز بر افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی طراحی شده‌اند (نمودار شماره ۲).

افزایش حجم دارایی خارجی این صندوق به ۵۸۶ میلیارد ریال در سال ۲۰۲۳، سرمایه‌گذاری در صندوق‌های بین‌المللی مانند Blackstone (۲۰ میلیارد دلار)، روسیه (۱۰ میلیارد دلار) و دیگر بازارهای آمریکا، اروپا، آسیا و آفریقا و ایجاد بیش از ۷۲۰ هزار فرصت شغلی مستقیم و غیرمستقیم تا پایان سال ۲۰۲۳ از دیگر دستاوردهای این صندوق بوده است. راهبرد ملی عربستان همچنین، به دنبال ارتقای شفافیت و حکمرانی از طریق «پذیرش استانداردهای بین‌المللی پیشرو و بهترین شیوه‌های مدیریتی» برای دستیابی به بالاترین سطوح شفافیت و حاکمیت است. در همین راستا، وزارت سرمایه‌گذاری عربستان^۱، مرکز آمار عربستان^۲ و بانک مرکزی عربستان با همکاری صندوق بین‌المللی پول^۳ اقدام به

نمودار ۲- اهداف تعیین‌شده صندوق سرمایه‌گذاری عمومی عربستان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی (میلیارد ریال سعودی)

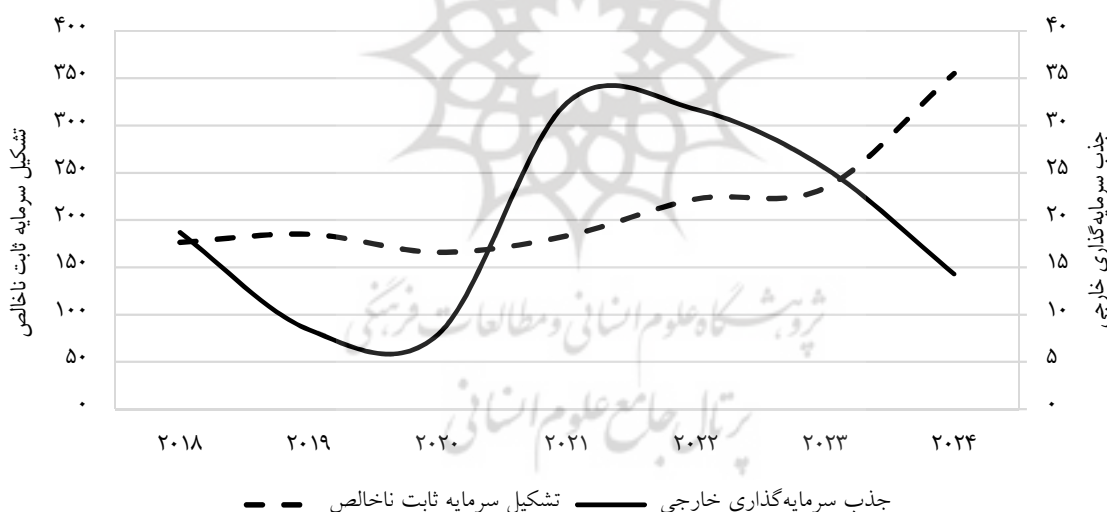
مأخذ: Saudi Arabia Foreign Direct Investment Report, 2024

1. MISA
2. GASTAT
3. IMF
4. National Investment Strategy (NIS)

حاکمی از کاهش جزئی آن هستند که احتمالاً تحت تأثیر عوامل اقتصادی جهانی قرار دارد. جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی عربستان سعودی در نیمه نخست سال ۲۰۲۴ ثابت مانده است. این موضوع نشان می‌دهد که دولت عربستان همچنان در جذب سرمایه به‌منظور توسعه برنامه گسترده تحول اقتصادی خود با چالش‌هایی مواجه است. بر اساس داده‌هایی که توسط اداره کل آمار عربستان سعودی منتشر شده، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در شش‌ماهه نخست سال ۲۰۲۴، به ۹/۷ میلیارد دلار رسیده است. این رقم تنها اندکی از سال گذشته (۲۰۲۳) بالاتر است.

در یک دهه گذشته، عربستان سعودی شاهد افزایش زیادی در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده است؛ افزایشی که عمدتاً ناشی از چشم‌انداز ۲۰۳۰ و تلاش‌ها برای متنوع‌سازی اقتصاد و کاهش وابستگی به نفت بوده است. بین سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۲۱، جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از ۷/۴ میلیارد دلار به ۳۲/۴ میلیارد دلار افزایش یافت. این رشد به عواملی مانند اصلاحات دولتی، عضویت در سازمان تجارت جهانی^۱ و بهبود محیط سرمایه‌گذاری نسبت داده می‌شود. با اینکه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به‌طور کلی روند افزایشی داشته است، گزارش‌های اخیر

نمودار ۳- روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در عربستان سعودی (میلیارد دلار)

مأخذ: World Bank, 2024.

اقدامات لازم برای حفاظت از امنیت ملی و حفظ نظم عمومی را نیز به‌طور جدی دنبال می‌کند. در عربستان نظارت بر مسائل مربوط به امنیت ملی و نظم عمومی در سرمایه‌گذاری‌ها توسط نهادهای کلیدی از جمله

عربستان سعودی با هدف ایجاد محیطی مناسب برای کسب‌وکار و ایجاد جذابیت برای سرمایه‌گذاران خارجی، قوانینی را وضع کرده است که ورود به بازار عربستان را آسان می‌کند. درعین‌حال، این کشور

1. WTO

سازمان کل سرمایه‌گذاری عربستان^۱ و بانک مرکزی عربستان^۲ انجام می‌شود. همچنین، سرمایه‌گذاری در بخش‌های حساس مانند دفاع، تولید تجهیزات نظامی، اکتشافات نفت و موارد مشابه توسط شورای عالی اقتصاد^۳ تأیید نمی‌شود؛ زیرا این حوزه‌ها ممکن است برای امنیت ملی خطرآفرین باشد. شورای عالی اقتصاد تعهدات مشخصی برای سرمایه‌گذاران خارجی تعیین کرده است از جمله ۱- آغاز به‌موقع فعالیت: سرمایه‌گذار دارای مجوز باید گام‌های عملی لازم برای تأسیس شرکت یا نهاد مورد نظر را مطابق با برنامه زمان‌بندی ارائه‌شده به سازمان کل سرمایه‌گذاری عربستان آغاز کند. تمدید بیشتر از یک سال تنها با تصمیم هیئت‌مدیره سازمان امکان‌پذیر است. ۲- لغو مجوز در صورت اهمال: در صورتی که سازمان تمدید درخواست‌شده را تأیید نکند یا پس از تمدید سرمایه‌گذار نسبت به اجرای تعهدات خود کوتاهی کند، هیئت‌مدیره می‌تواند مجوز را باطل کند. ۳- پایبندی به شرایط اولیه مجوز: سرمایه‌گذار باید به اهداف و شرایطی که مجوز براساس آن‌ها صادر شده پایبند باشد. ۴- نظام حسابداری و گزارش‌دهی: مالکان نهادهای دارای مجوز باید از سیستم حسابداری معتبر و بودجه‌ای که توسط یک دفتر حسابرسی مجاز تأیید شده است، استفاده کنند و موظف هستند که در صورت درخواست، آمارها و اطلاعات مربوط به نهاد خود را در اختیار سازمان قرار دهند.

باید تأکید کرد که چهارچوب نظارت بر سرمایه‌گذاری خارجی در عربستان سعودی ساختاری ایستا نیست، بلکه هم‌زمان با دیگر اصلاحات در چهارچوب چشم‌انداز ۲۰۳۰ پادشاهی، در حال تحول مداوم است. در همین راستا، مرکز ارزیابی و تسهیل سرمایه‌گذاری^۴ که در سال ۲۰۲۱ تأسیس شد، فرایند جدیدی را برای بررسی‌های دقیق‌تر در بخش‌های حساس و دارای ریسک امنیتی طراحی کرده است. مهم‌ترین تحولات در حوزه سرمایه‌گذاری خارجی در عربستان در سال ۲۰۲۴، اقداماتی مانند اجرای قانون جدید سرمایه‌گذاری از فوریه ۲۰۲۵، ایجاد نهادهای هماهنگ‌کننده مانند مرکز ارزیابی و تسهیل سرمایه‌گذاری برای ارزیابی دقیق‌تر سرمایه‌گذاری خارجی، افزایش شفافیت آماری یا همکاری با صندوق بین‌المللی پول برای بهبود شاخص‌ها و نظارت بر سرمایه‌گذاری‌ها، تأکید بیشتر بر حمایت از مالکیت فکری، حقوق قراردادی و دارایی‌های ناملموس به‌عنوان بخشی از امنیت اقتصادی بوده است. در آگوست ۲۰۲۴، دولت عربستان سعودی قانون جدید سرمایه‌گذاری را جایگزین قانون سرمایه‌گذاری در سال ۲۰۰۰ اعلام کرد که از فوریه ۲۰۲۵ اجرایی شد. این قانون بخشی از اهداف راهبردی عربستان برای تنوع‌بخشی به اقتصاد و ادغام هرچه بیشتر در بازارهای جهانی است که با هدف ساده‌سازی روند کسب‌وکار و بازتر کردن فضای سرمایه‌گذاری در کشور و ترویج سرمایه‌گذاری خارجی و هماهنگ‌سازی با بهترین

1. SAGIA

2. SAMA

3. SEC

4. Committee for Examining Foreign Investments (CEFI)

استانداردهای بین‌المللی طراحی شده است. مهم‌ترین ویژگی‌ها و تغییرات در این قانون، بازنگری جامع در چهارچوب حقوقی سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی، حذف تمایز میان سرمایه‌گذار داخلی و خارجی، گنجانیدن تعاریف دقیق و جامع‌تر از سرمایه‌گذاری‌ها، سهام شرکت‌ها، حقوق قراردادی، حقوق مالکیت فکری و... بوده است.

همچنین، اعطای مالکیت ۱۰۰ درصد به سرمایه‌گذاران خارجی، معافیت‌های مالیاتی و تعرفه‌های گمرکی برای برخی فعالیت‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها و بازنگری قوانین به‌گونه‌ای که فرصت‌های برابر و محیطی شفاف برای سرمایه‌گذاران ایجاد شود، ازجمله ویژگی‌های این قانون است. مرکز ارزیابی و تسهیل سرمایه‌گذاری گام مهمی در مسیر تقویت جذب سرمایه‌گذاری خارجی عربستان شمرده می‌شود؛ زیرا سازوکاری ساختارمند برای ارزیابی ریسک‌های مرتبط با امنیت و نظم عمومی در سرمایه‌گذاری‌ها فراهم کرده است؛ ضمن اینکه با حضور نهادی مانند سازمان کل سرمایه‌گذاری عربستان و بانک مرکزی در فرایند ارزیابی همراه با نظارت دقیق مرکز ارزیابی و تسهیل سرمایه‌گذاری، اطمینان حاصل می‌شود که سرمایه‌گذاری‌های جذب‌شده با منافع ملی کشور هماهنگ باشد.

۳- ترکیه

سند «راهبرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ترکیه ۲۰۲۴-۲۰۲۸» که به‌عنوان سند سیاستی ملی عمل می‌کند، چهارچوب کلی سیاست‌گذاری جذب سرمایه

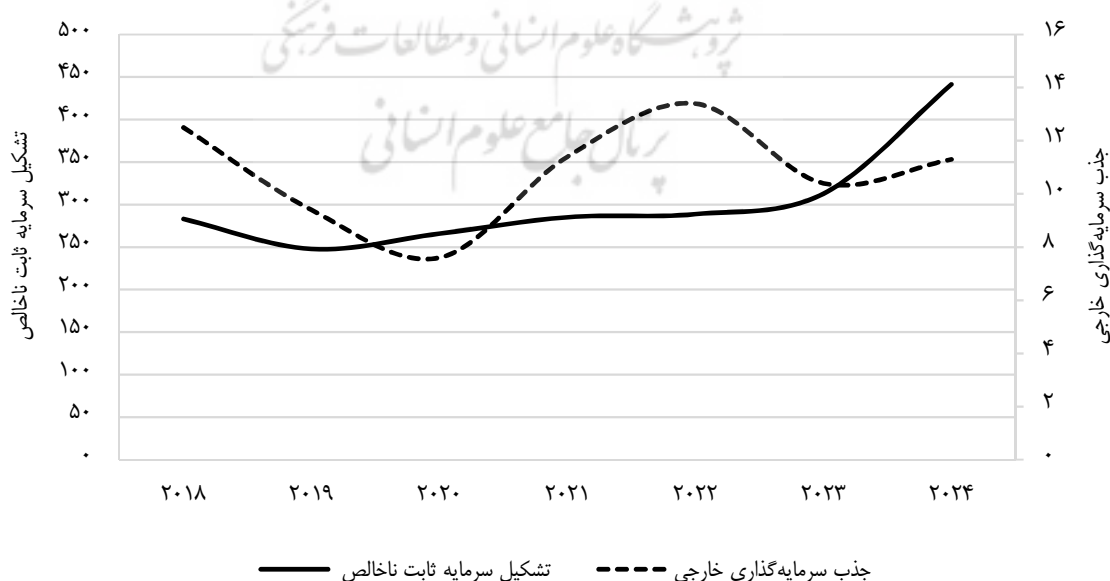
ترکیه را ترسیم می‌کند و نقشه راهی برای تمام بازیگران اکوسیستم سرمایه‌گذاری ارائه می‌دهد. در این سند سه هدف اصلی ترکیه عنوان شده است. ۱- افزایش سهم ترکیه از سرمایه‌گذاری خارجی جهانی به ۱/۵ درصد؛ هدف ترکیه این است که از رقابت منطقه‌ای و جهانی عقب‌نماند، جایگاه خود را به‌عنوان مقصد جذاب برای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در میان کشورهای درحال توسعه تقویت کند و با استفاده از مزیت‌هایی مانند موقعیت جغرافیایی، نیروی کار ماهر و بازار بزرگ منطقه‌ای، سرمایه‌گذاران را جذب کند، ۲- افزایش سهم ترکیه از سرمایه‌گذاری خارجی منطقه‌ای به ۱۲ درصد؛ این نکته مورد توجه قرار گرفته است که ترکیه می‌خواهد جذب سرمایه‌های خارجی در این کشور با اهداف توسعه‌ای ترکیه هم‌راستا باشد. ترکیه نمی‌خواهد هر سرمایه‌ای را جذب کند، بلکه به دنبال آن نوع از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است که به رشد پایدار اقتصادی کمک کند، منطبق با برنامه‌های بلندمدت ملی باشد و در بخش‌های کلیدی مانند فناوری، زیرساخت، انرژی‌های پاک و نوآوری متمرکز شود و ۳- دستیابی به تعداد مشخصی از طرح‌های سرمایه‌گذاری در بازه زمانی پنج‌ساله. این طرح‌ها در شش حوزه ۱- دانش بنیان، ۳۰۰ طرح، ۲- ایجاد اشتغال باکیفیت، ۳۶۰ طرح، ۳- خدمات سطح بالا، ۲۷۰ طرح، ۴- مرتبط با زنجیره‌های ارزش جهانی، ۳۶۰ طرح، ۵- دیجیتال، ۲۴۰ طرح و ۶- اقلیمی، ۱۲۰ طرح هدف‌گذاری شده است. این هدف به ترکیه کمک خواهد کرد تا نه تنها از نظر حجم سرمایه‌گذاری، بلکه از نظر کیفیت، اثرگذاری و هم‌راستایی با اهداف

تجاری، سرمایه‌گذاران بین‌المللی فعال در ترکیه، نهادهای دانشگاهی و مؤسسات بین‌المللی هستند. سوم، جهت‌گیری به سوی اهداف توسعه پایدار: شش نوع مختلف از پروفایل‌های سرمایه‌گذاری باکیفیت که پیش‌تر بیان شد به توسعه پایدار ترکیه کمک می‌کنند، به‌دقت تعریف شده‌اند. بر اساس این تعاریف، یک راهبرد طراحی شده است که به این حوزه‌های سرمایه‌گذاری اولویت می‌بخشد. چهارم، نقشه راه ملی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی: یک نقشه راه در سطح ملی برای جذب طرح سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی باکیفیت تعریف و در آن چهارچوب نهادی و ساختار حکمرانی نیز به‌صورت دقیق مشخص شده است. پنجم، به‌کارگیری رویکرد مبتنی بر داده: در هر مرحله از تدوین راهبرد، تحلیل‌های جامع و دقیقی با استفاده از پایگاه‌های داده ملی و بین‌المللی متعدد انجام شده است.

توسعه پایدار و تحول دیجیتال، جذب سرمایه‌های خارجی را هدایت کند. در ۲۰ سال گذشته، ترکیه با جدیت اقدامات محکمی را برای ارتقای محیط سرمایه‌گذاری آغاز کرده و با تقویت مزیت‌های رقابتی خود، به یکی از مقاصد اصلی جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تبدیل شده است.

در فرایند تدوین راهبرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ترکیه، پنج اصل کلیدی به‌عنوان پایه و مبنای راهبردی اتخاذ شده است. اول، هم‌راستایی با روندهای جهانی: روندهایی که به‌احتمال زیاد بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأثیرگذار خواهند بود، با در نظر گرفتن تحولات اقتصاد جهانی و نیازهای ترکیه، به‌طور دقیق مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. دوم، به‌کارگیری رویکرد مشارکتی: این راهبرد با مشارکت همه ذی‌نفعان کلیدی طراحی شده است. این ذی‌نفعان شامل نهادهای عمومی مرتبط، سازمان‌های حرفه‌ای و

نمودار ۴- روند تشکیل سرمایه ثابت ناخالص و جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ترکیه (میلیارد دلار)

مآخذ: UNCTAD, 2024

خارجی این کشور مشهود است؛ به گونه‌ای که تا سپتامبر ۲۰۲۴، میزان جذب سرمایه ترکیه به ۷/۶ میلیارد دلار رسید که نسبت به مدت مشابه سال گذشته، ۸ درصد افزایش داشت.

فضای سرمایه‌گذاری در ترکیه تحت تأثیر مثبت عواملی مانند بازار بزرگ داخلی، جمعیت جوان، نیروی کار ماهر، توافق‌نامه اتحادیه گمرکی با اتحادیه اروپا و موقعیت جغرافیایی راهبردی آن قرار دارد. نظام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ترکیه، بین سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی تفاوت چندانی قائل نمی‌شود و محدودیت‌های اندکی برای خرید شرکت‌ها توسط خارجی‌ها وجود دارد. با وجود این، فرایندهای غیرشفاف در تدوین مقررات و قانون‌گذاری، در سال ۲۰۲۳ ریسک‌هایی را برای همه سرمایه‌گذاران به همراه داشته است. سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از محل سرمایه‌سهامی در سال ۲۰۲۳، برابر با ۵/۶ میلیارد دلار بود که نسبت به ۶/۵ میلیارد دلار سال ۲۰۲۲، کاهش داشت. همچنین، ترکیه مشوق‌هایی را برای سرمایه‌گذاری در حوزه‌های سبز و انرژی‌های تجدیدپذیر، توسعه صنایع راهبردی و سرمایه‌گذاری در مناطق کمتر توسعه‌یافته ارائه می‌دهد. شوک‌های ژئوپلیتیکی مانند جنگ روسیه و اوکراین بیشتر از طریق افزایش قیمت انرژی منجر به تورم در ترکیه شده‌اند، اما تأثیر زیادی بر فضای کلی سرمایه‌گذاری در این کشور نداشته‌اند. با این حال، کنترل‌های صادراتی و ریسک‌های مربوط به رعایت تحریم‌ها علیه ایران و روسیه، همچنان از نگرانی‌های سرمایه‌گذاران شمرده می‌شود.

پس از کاهش عمده در سال ۲۰۱۹، تشکیل سرمایه ثابت در ترکیه از سال ۲۰۲۰ به بعد، روند روبه‌رشدی را تجربه کرده است. کاهش تشکیل سرمایه ثابت در سال ۲۰۱۹، عمدتاً ناشی از بی‌ثباتی‌های اقتصادی در این کشور بوده است. با این حال، از سال ۲۰۲۰ به بعد، با وجود چالش‌های داخلی مانند تورم بالا، کاهش ارزش لیر و بی‌ثباتی‌های مقطعی، سرمایه‌گذاری‌ها روند صعودی داشته است. در خصوص جذب سرمایه خارجی، پس از فروکش کردن بحران کرونا، ترکیه توانست دوباره حدود ۱۳/۵ میلیارد دلار سرمایه در سال ۲۰۲۲ جذب کند. در حالی که مجموع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جذب‌شده ترکیه در سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۷۳ معادل ۱۵ میلیارد دلار بود، این رقم برای سال‌های ۲۰۰۳-۲۰۲۳، به معادل ۲۶۲ میلیارد دلار رسید. همچنین، سهم ترکیه از سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهانی نیز در بازه‌های زمانی یادشده از ۰/۲ درصد به ۰/۹ درصد افزایش یافته است. تعداد شرکت‌های بین‌المللی فعال در ترکیه از سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۲۳، از ۵۶۰۰ شرکت به ۸۲۸۰۰ شرکت افزایش یافت (Presidency Investment Office, 2024).

ترکیه در سال ۲۰۲۴، به یکی از مقاصد برتر سرمایه‌گذاری بین‌المللی تبدیل شده است. این موفقیت نتیجه اصلاحات نوآورانه و سیاست‌های راهبردی برای جذب سرمایه جهانی بوده است. بر اساس آخرین داده‌های صندوق بین‌المللی پول، ترکیه در سال ۲۰۲۳، با تولید ناخالص داخلی معادل ۱/۰۲۴ تریلیون دلار، ۱۷امین اقتصاد بزرگ جهان شمرده می‌شود. این روند رشد در آمار سرمایه‌گذاری مستقیم

عربی، عربستان سعودی و ترکیه رصد شود. تجربه کشورهای موفق نشان می‌دهد هریک از این کشورها با بهره‌گیری از راهبردی متفاوت توانسته‌اند موقعیت و جایگاه خود را در نقشه سرمایه‌گذاری منطقه و جهان ارتقا دهند. چند اصل کلیدی در این کشورها بیش از همه مورد توجه قرار گرفته است. مواردی از جمله هم‌راستایی با روندهای جهانی، تدوین راهبرد ملی سرمایه‌گذاری و نقشه راه ملی برای جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی متناسب با نیازهای کشور، فعال‌سازی دیپلماسی فناوریانه، مدیریت و پوشش ریسک‌های اقتصادی و امنیتی، بازنگری قوانین و ایجاد فرصت‌های برابر و محیطی شفاف برای سرمایه‌گذاران و ایجاد تعادل بین مزایای اقتصادی و مخاطرات امنیتی در جذب سرمایه خارجی از مهم‌ترین این اصول بوده است. با توجه به اینکه تجربه دهه گذشته در اقتصاد ایران نشان می‌دهد به‌رغم آنکه در راستای جلب و جذب سرمایه‌گذاری خارجی منابع فراوانی صرف شده، موفقیت‌های کمتر از حد انتظاری در حوزه جذب سرمایه‌گذاری حاصل شده است. به‌منظور هم‌افزایی و جذب هدفمند سرمایه‌گذاری خارجی و حرکت به سمت مطلوب در این حوزه می‌توان از نتایج حاصل از تجربیات این کشورها بهره‌مند شد.

– **تدوین راهبرد توسعه صنعتی کشور:** بدون شک از اصلی‌ترین پیش‌نیازهای انعقاد هرگونه قرارداد برای جذب سرمایه، وجود نقشه راه توسعه صنعتی در کشور است که در راستای تعیین اولویت‌های سرمایه‌گذاری و هدایت آن‌ها به بخش‌های تعیین شده باشد. این نقشه راه نیازمند تشخیص نیازهای کشور و به دنبال آن، مطالعات برای شناسایی فرصت‌ها و مزیت‌ها در صنایع مختلف

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نقش مؤثری در توسعه صنعتی و صادرات‌محور شدن اقتصاد ترکیه ایفا کرده است. بر اساس آمار و اطلاعات گزارش «راهبرد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ترکیه ۲۰۲۸-۲۰۲۴»، درحالی‌که در سال ۲۰۰۶، تعداد شاغلان مستقیم در شرکت‌های دارای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حدود ۵۰۰ هزار نفر بود، این رقم در سال ۲۰۲۱، به حدود ۱ میلیون و ۳۲۰ هزار نفر افزایش یافت. سهم این شرکت‌ها در اشتغال کل بخش خصوصی از ۷/۶ درصد در سال ۲۰۰۶، به ۸/۸ درصد در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت. افزایش حدود ۲/۶ برابر در اشتغال مستقیم ترکیه، نشان‌دهنده نقش مهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایجاد فرصت‌های شغلی پایدار است. همچنین، صادرات ترکیه از محل جذب سرمایه خارجی از حدود ۲۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۶، به بیش از ۶۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ افزایش یافت. در این دوره، ۳۱ درصد از کل صادرات ترکیه توسط شرکت‌های دارای سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی انجام شده است. ۶۱ درصد از صادرات این شرکت‌ها شامل کالاهای با فناوری متوسط رو به بالا و فناوری پیشرفته بوده است. این موضوع نشان می‌دهد که جذب سرمایه خارجی نه تنها می‌تواند حجم صادرات را افزایش دهد، بلکه می‌تواند کیفیت آن را نیز ارتقا دهد.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد راهکارها

در این نوشتار تلاش شد تا روند تحولات جریان سرمایه‌گذاری به‌ویژه جذب سرمایه خارجی در سه کشور موفق در منطقه غرب آسیا شامل امارات متحده

- تجدیدنظر در رویکرد سیاست‌گذاری کلان کشور در قبال انتقال فناوری: رویکرد سیاست‌گذاری کلان کشور نیازمند تدوین برنامه جامع و یکپارچه است؛ به‌گونه‌ای که نقش همه ارکان در توسعه فناوری در آن پیش‌بینی و نقشه راه تأمین منابع بین‌المللی و نیز سناریوسازی در این زمینه در آن مشخص شده باشد. سیاست‌گذاران باید نقشه راه را تدوین کنند؛ به‌گونه‌ای که در آن نیازمندی‌ها و اولویت‌های کشور در حوزه جذب سرمایه (مادی و فناوری) مشخص و تعیین شود که سرمایه آن‌ها از چه کانالی و به کدام بخش و سمت کدام طرح قرار است هدایت شود و چگونگی مذاکرات با طرف‌های سرمایه‌گذار به همراه سناریوسازی آن نیز مشخص باشد.

- توجه به مفهوم پوشش ریسک در حوزه سرمایه‌گذاری: در این جهان چندقطبی اقتصاد و سیاست، همه کشورها در حال افزایش جایگزین‌ها، گسترش فرصت‌ها، ایجاد کثرت در منابع واردات و صادرات و سرمایه‌گذاری، کاهش ریسک و مخاطرات و تنوع راهبردهای تأمین منافع و امنیت ملی و وسیع‌تر کردن دایره تحرک و اثرگذاری روابط خارجی هستند. از این رو یکی از الزامات در سیاست خارجی کشور آن است که مشخص شود که ایران در رویکرد سیاست خارجی خود تا چه میزان به مفهوم پوشش ریسک^۱ توجه دارد؟ کدام کالا، فراورده و خدمات ایران در اقتصاد منطقه‌ای یا بین‌المللی ممتاز و مصرف‌کننده خارجی به آن وابسته است؟ سیاست خارجی ایران با توجه به تحولات سریع فناوری و

و سیاست‌گذاری صنعتی آینده‌نگر است تا مشخص شود چه نوع سرمایه‌ای و برای چه بخشی از تولید نیاز است. تا زمانی که عدم اولویت‌بندی و هماهنگی سیاست‌ها در سازمان‌ها و نهادهای مرتبط در سیاست‌گذاری صنعتی و فقدان تفکیک وظایف و نهادهای موازی وجود داشته باشد، نمی‌توان انتظار تدوین راهبرد صنعتی در کشور را داشت. در این راستا، هم در خصوص تخصیص منابع به نهادها از سمت سازمان برنامه و بودجه باید شفاف‌سازی صورت گیرد و هم در سطح نهادهایی از جمله وزارت صنعت، معدن و تجارت که متولی اصلی تدوین راهبرد صنعتی است، باید در وظایف میان سازمان‌های تابع آن مانند سازمان گسترش و نوسازی صنایع (ایدرو) یا سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی (ایمیدرو) هماهنگی ایجاد شود.

- تدوین نقشه راه جذب سرمایه‌گذاری خارجی: تدوین نقشه راه جذب سرمایه خارجی نیازمند بررسی دقیق الزامات و ایجاد چهارچوبی جامع است. این الزامات شامل آمادگی فضای کسب‌وکار، بررسی دقیق قوانین و مقررات، ایجاد زیرساخت‌های مناسب و شناسایی و مذاکره با سرمایه‌گذاران بالقوه است. هم‌راستا با فراهم آوردن این الزامات باید سامانه جامع اطلاعات سرمایه‌گذاری کشور ایجاد شود و در گام‌های بعدی، شناسایی ظرفیت‌ها، تدوین الگوهای توسعه منطبق با آمایش سرزمین، تعیین فرصت‌های سرمایه‌گذاری، تعریف طرح‌های مشخص و معرفی آن‌ها در سامانه جامع اطلاعات سرمایه‌گذاری انجام شود.

1- Hedging

تولید ثروت منطقه‌ای و جهانی نیازمند راهبرد پوشش ریسک است که تمام شاخه‌های اقتصادی، مالی، فناوری، سیاسی و نظامی را دارا باشد (سریع‌القدم، ۱۴۰۲)؛ به گونه‌ای که با فکر، مشورت، برنامه‌ریزی و آینده‌نگری این مفهوم را به کار گیرد و آن را کانون حکمرانی خود قرار دهد.

- تقویت مشارکت‌های بین‌المللی: تقویت مشارکت‌های بین‌المللی در جذب سرمایه نیازمند رویکردهای متنوعی است که شامل بهبود فضای کسب‌وکار، افزایش تعاملات بین‌المللی و استفاده از ابزارهای نوین جذب سرمایه می‌شود. این رویکردها به منظور ایجاد جذابیت برای سرمایه‌گذاران خارجی و تسهیل فرایند سرمایه‌گذاری انجام می‌شود. مذاکره با کشورهای مختلف برای جلب سرمایه‌گذاری و ایجاد همکاری‌های اقتصادی، استفاده از پلتفرم‌های برخط برای جذب سرمایه‌گذاری از طریق مشارکت عمومی، ایجاد پنجره واحد برای سرمایه‌گذاران خارجی برای ارائه خدمات و پشتیبانی و تسهیل دسترسی شرکت‌های دانش‌بنیان به بازارهای جهانی برای صادرات محصولات و خدمات می‌تواند به‌طور مؤثرتری به تقویت مشارکت در بازارهای بین‌المللی کمک کند.

- ایجاد انگیزه‌های اقتصادی برای ورود سرمایه‌های ایرانیان خارج از کشور: کشورهای مختلف در جذب سرمایه‌های مهاجران تجربیات متفاوتی دارند. برای مثال، دولت هند که به اهمیت نقش مهاجران این کشور نه تنها برای توسعه داخلی هند، بلکه برای ارتقای تصویر هند در سطح جهانی نیز پی برده، با تضمین امنیت اقتصادی و

سیاسی مهاجران، در جذب سرمایه‌های مالی و فکری آنان موفقیت‌های بزرگی کسب کرده است. از جمله اقدامات این کشور می‌توان به تسهیل تعامل با مهاجران هندی و طراحی حساب‌های بانکی برای سپرده‌های خارجی که بهره به دست‌آمده از آنها معاف از مالیات است، اشاره کرد. آمار مشخصی از سرمایه ایرانیان خارج از کشور وجود ندارد، اما در گام نخست با ایجاد اجماع در درون نظام تصمیم‌گیری برای اولویت دادن به جذب سرمایه ایرانیان خارج از کشور و سپس اتخاذ رویکردهای مناسب و ایجاد بستر جذاب مانند پذیرش تابعیت دوگانه و ضمانت نسبت به امنیت فعالیت‌های اقتصادی و علمی ایرانیان مهاجر در داخل کشور می‌توان از ظرفیت بالای نیروی کار خارج برای جذب سرمایه و توسعه اقتصادی کشور استفاده کرد.

- ایجاد فضای شفاف برای سرمایه‌گذاری: یکی از راهکارها در جذب سرمایه‌گذاری خارجی، ایجاد فضای شفاف و قابل پیش‌بینی در سیاست‌های اقتصادی کشور است. در این راستا، از ابزارهایی مانند گزارش‌دهی شفاف، به کارگیری نهادهای نظارتی مستقل و آژانس‌های ارزیابی ریسک می‌توان استفاده کرد. فقدان شفافیت اطلاعات تجاری یکی از اصلی‌ترین دلایلی است که کسب‌وکارها تصمیم می‌گیرند در تجارت بین‌الملل شرکت نکنند. تحقیقات تأیید می‌کند که وقتی دولت‌ها به شبکه پشتیبانی خوب بین‌المللی دسترسی دارند، ارائه تبلیغات تجاری مؤثر و خدمات جذب سرمایه‌گذاری و فروش صادراتی با مزایای زیاد افزایش می‌یابد. باید

- World investment report Investment facilitation and digital government (2024). United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD).

- <https://data.tuik.gov.tr>

- <https://iclg.com/practice-areas/foreign-direct-investment-regimes-laws-and-regulations/saudi-arabia>.

- <https://unstats.un.org>

- <https://unstats.un.org/unsd/snaama/Metadata/?countrycode=784&groupid=101>.

- <https://www.forbesmiddleeast.com/lists/the-middle-east-top-venture-capitalists-2024/>.

- <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/united-arab-emirates/investment>.

- <https://www.jns.org/foreign-investment-in-israel-surged-in-2024-despite-conflict/>.

- https://www.boi.org.il/enhttps://www.gov.il/en/departments/central_bureau_of_statistics/govil-landing-page/.

- <https://www.tradingview.com/symbols/ECONOMICS-ILGFCF/>.

- <https://www.state.gov/reports/2024-investment-climate-statements/turkey/>.

- <https://www.stats.gov.sa/en/statistics>

توجه داشت که هرچه قواعد حاکم بر جذب سرمایه در کشور غیرشفاف‌تر و بی‌ثبات‌تر باشد، موانع و محدودیت‌های حقوقی-اقتصادی بیشتر و در نتیجه، جذب سرمایه‌گذاری کمتر می‌شود.

منابع

- سریع‌القلم، محمود (۱۴۰۲). بنیادی‌ترین نقصان سیاست خارجی ایران. ایران،

<http://www.irdiplomacy.ir>

- Dubai FDI Annual Results & Rankings (2024). Highlights Report, Dubai FDI Monitor, Government of Dubai.

- Foreign Direct Investment Bulletin 2023, Ministry of Investment (misa.gov.sa), oct 2024.

- Foreign Direct Investment, Quarter 3 2024 General Authority for Statistics P.O. BOX 3735. Riyadh11481 Kingdom of Saudi Arabia <http://www.stats.gov.sa>.

- Invested in Better PIF Annual Report (2023). Public Investment Fund Program.

- Public Investment Fund Program 2021-2025, Kingdom of Saudi Arabia.

- Saudi Arabia Foreign Direct Investment Report, Ministry of Investment.

- Türkiye Foreign Direct Investment Strategy 2024-2028, Presidency of the Republic of Türkiye Investment Office, 2024.